

Кудря І.Г.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ АФРИКИ: ПОСТКОЛОНІАЛЬНІ СТУДІЇ

Африканський континент має важливе не тільки географічне положення, але й цікаве історичне минуле. Однією з основних особливостей Африки була наявність декількох хвиль переселенців. Африканські народи під час історичного розвитку декілька раз пережили вплив з боку ісламської і християнської культур. Зі Стародавніх часів до Нового часу на континент прибувала величезна кількість переселенців. Вони активно впроваджували нові культурно-цивілізаційні цінності і методи природокористування. Колоніальний період історії Африки справив значний вплив на розвиток регіону, формування сучасного африканського ландшафту та суспільства. Для розуміння сучасного етапу розвитку Африки слід звернути увагу на її історичну географію. Фактами історичного розвитку Африки обумовлена задача об'єктивного і всебічного аналізу основних тенденцій, результатів, значень і перспектив досліджень африканської історії і географії.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в сучасному світі екологічні, міграційні та соціально-культурні процеси в Африці викликають жвавий інтерес. Африканський континент знаходиться в центрі глобальних проблем, пов'язаних зі світовою екологічною і міграційною кризою. Зростанням суспільно-політичного інтересу до них визначається необхідність вивчення історичної географії Африки. Робота актуальна й у науковому плані. До сих пір немає спеціального дослідження, узагальнюючого досягнення вітчизняної та зарубіжної історичної географії Африки.

У статті розглянуті різні проблеми доколониальної, колониальної і постколониальної історичної географії Африки, що дає можливість проаналізувати історико-географічні факти і оцінити ступінь їх вивченості, а також виявити напрями досліджень, які проводяться в цій галузі історичних знань, визначити перспективи подальших наукових розробок. Розглянутий матеріал є внеском у сучасну еволюцію досліджень історичної географії Африки.

Ключові слова: Африка, історична географія, постколониальні студії, континент, ландшафт, суспільство.

Постановка проблеми. В рамках дослідження головною метою був аналіз основних історико-географічних регіонів Африки, пов'язаних із ними історичних, природних і соціокультурних факторів, їх взаємозв'язок у просторі й часі. У цій статті розглядається низка проблем, які можуть бути корисними для вивчення історичної географії Африки. В якості основного методу використовується міждисциплінарний підхід як синтез історії, антропології та географії. Загалом дослідження виконано в контексті колониального дискурсу та сучасних постколониальних студій.

Постановка завдання. Щодо актуальності дослідження історичної географії Африки слід зазначити, що наукова література з розгляду цієї проблеми постійно зростає як за масштабом, так і за якістю й новизною тем. Автор спирався на останні дослідження і публікації «Британіки» – найавторитетнішої універсальної англійської енциклопедії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Континент Африку складається із п'яти материкових макрорегіонів (Північна, Західна, Центральна, Східна, Південна Африка) і одного острівного, розташованого в Індійському океані. Основними кліматоутворюючими факторами на материк є значна кількість сонячної радіації, переважаючої екваторіального і тропічного типів циркуляції атмосфери, незначне горизонтальне і вертикальне розчленування території, а також океанічні течії біля її берегів. Розташування Африки переважно в низьких широтах визначає високе стояння сонця над горизонтом протягом усього року.

У приекваторіальних частинах континенту дмуть східні вітри пасати. Північна частина Африки більш ніж удвічі ширша південної, що у поєднанні зі слабкорозчленованою береговою лінією сприяє високій континентальності клімату внутрішніх районів материка. На крайніх частинах материка розташовані високі рівнини й гірські райони (Атлаські гори, Капські гори і Драконові

гори), які сприяють затриманню вологих потоків і зволоженню навітряних схилів. Також вони перешкоджають проникненню вглиб материка вологих океанічних повітряних мас. Океанічні течії, як і в інших районах земної кулі, безпосередньо впливають на клімат узбережжя і прилеглих територій. Холодні течії – Бенгельська на південному заході і Канарська на північному заході – сприяють більш прохолодному і сухому клімату. Теплі Мозамбіцька течія і течія мису Голкового визначають посилення зволоження південно-східних районів Африки. Утворення величезної пустелі майже на половині континенту вплинуло і на сусідні області: дощові ліси змістилися на південь в екваторіальну зону, а між ними і пустелею збільшилася площа саван.

Магриб, або Північна Африка. Історично і культурно Магриб пов'язаний із Близьким Сходом і Середньою Азією тому, що іслам розповсюджується на Північну Африку з Близького Сходу та Середньої Азії. Натепер це регіон, де переважають мусульмани, арабська мова є основною мовою. Історично етнічна приналежність Північної Африки була переважно берберською. Дамаський халіфат установив іслам у Магрибі в VIII ст. Хоча арабському правлінню чинило опір переважно корінне берберське населення, іслам був прийнятий і став домінуючою релігією регіону.

Однією з форм опору берберів було прийняття хариджизму. Його елементи надають ісламу Магрибу характеру гетеродоксії. Ця тенденція проявилася у більш пізні доколоніальні часи в формі народного ісламу, або марабутизму. Політична роль останнього надзвичайно виражена у західноафриканському ісламі, де суверенні емірати були засновані лідерами марабутів. Абд аль-Кадір, ватажок ордену Кадірія й емір племен західної провінції Оран, керував повстанням проти французького панування у 1847 р.

Географічно Магриб поділяється на Берберський Атлас, Приатлантичне Марокко і Середземноморську Барбарію. Середземноморське узбережжя Магрибу та гірські долини сприяють помірному клімату субрегіону, він є центром сільськогосподарського виробництва (виноград, фініки, апельсини й оливки).

Магриб – привабливе місце для проживання людей із давніх часів, оскільки гори Атлас є природним виробником атмосферних опадів із повітря. Етнічною більшістю Магрибу є маври і кулугли (потомки яничар і берберів), араби домінують у Єгипті. Більшість жителів Магрибу живе в містах уздовж узбережжя Середземного моря. Магриб складається з держави Алжиру, Лівії,

Тунісу та Марокко. Алжир – найбільша країна Африки. Всі країни Магрибу мають давні зв'язки з Європою. Багато мешканців Магрибу володіють європейськими мовами через своє колоніальне минуле. Магриб відокремлений від Піренейського півострова Гібралтарською протокою, яка з'єднує Середземне море з Атлантичним океаном. Відстань від Марокко до Іспанії через протоку становить 14,5 км, що робить шлях до Європи з Магрибу надзвичайно легким. За часів римського панування «... II століття мури та рови – fossatum Africae – у деяких районах забезпечували контроль над рухом, а також знаменували поділ між осілим і кочовим способами життя» [2, с. 22].

Свого часу іслам розповсюдився по всьому Магрибу і проник до Європи саме через Гібралтарську протоку. Маври, або арабо-бербери, вторглися в Іспанію в 711 р. Іслам утвердився в Іберії і опанував би континентальну Європу, якби його не зупинила армія Карла Мартела, а головне холодний клімат. Зрештою, іслам був витіснений із Піренейського півострова.

Історична географія Магрибу не є повною без розуміння європейського впливу. Римська імперія контролювала значну частину прибережної зони Середземномор'я протягом свого зеніту. Римляни збудували порти, акведуки, дороги та інфраструктуру. У ранній Новий час Середземноморське узбережжя Магрибу стало притулком для корсарів. Османська імперія поширила свій вплив майже на весь Магриб. Пізніше в Магриб прийшов європейський колоніалізм. Франція колонізувала узбережжя Магрибу, включаючи Алжир, Туніс і частину Марокко, Італія – Лівію, Британія контролювала Єгипет і частини Судану, Іспанія колонізувала частину Марокко та Західної Сахари. Західна культура тут конкурувала з ісламською, особливо в міських центрах.

До Магрибу примикає Єгипет, який розкинувся по берегах Нілу. Ріка Ніл бере свій початок у Східній Африці в озері Вікторія та в Ефіопії в озері Тана. Білий Ніл протікає на північ від озера Вікторія через Уганду і Судан, де сходиться із Синім Нілом у місті Хартум, столиці Судану. Блакитний Ніл бере свій початок в озері Тана в Ефіопії. З Хартума річка Ніл протікає на північ через Нубійську пустелю в Єгипет, де зрештою доходить до Середземного моря. Близько 95 відсотків населення Єгипту живе в 20-кілометровій зоні від ріки Ніл. Дельта Нілу – це оаза. За рахунок використання при зрошуванні солонуватих підземних вод до 40% земель у Єгипті схильні до засолення, це один із ареалів найбільшого засолення ґрунтів у світі.

Африканська перехідна зона створює південну межу Північної Африки. Магриб відокремлений від Субсахарської Африки Африканською перехідною зоною, це не лише географічний, але й культурний фронтір розмежовують переважно мусульманську Африку від анімістичної та християнської Африки. Це також перехід між пустелею Сахара і тропіками. Колись регіон був головним торговим шляхом між імперією Малі на заході та торговими центрами Ефіопії на сході, а також Нігер Бендом на півдні і Магрибом на півночі.

Африканська перехідна зона, або Сахель (межа або край) простягається через найширшу частину Африки. У цій зоні посушливі умови північної пустелі зустрічаються з зоною вологості тропіків. Тисячі років Сахель слугував домом кочових груп, які випасали худобу, нині субрегіон повільно перетворюється на пустелю. Пустеля Сахара зміщується все на південь. Десять тисяч років тому Магриб і пустеля Сахара були тропіками. Цей процес дезертифікації (desert – пустеля) відбувається століттями. Сахель протягом століть був плавильним культурним котлом завдяки постійному потоку товарів через Сахару. Специфіка транс сахарського торгового шляху залежала від унікальних екологічних умов цього регіону. Завдяки європейським та арабським ринкам на півночі на цій торгівлі процвітало безліч африканських міст. У XIX ст. цей маршрут поступово вийшов з ужитку із прогресом сучасної інфраструктури, проте і зараз залишається важливим трафіком зброї. Домінуючою групою в регіоні були туареги.

Сахель переходить у Сахару, яку часто уявляють непрохідним простором, який фізично перешкоджав комунікації етнічних груп і народів або обміну товарами, віруваннями, звичаями та ідеями між суспільствами, які сформувалися по обидва боки пустелі. Герметичний кордон був проведений між цивілізаціями Стародавнього Єгипту та Нубії (Кушу), народами на південь від Сахари. Вважалося, що державотворення відбулося на південь від Сахари внаслідок арабських завоювань.

Східна Африка простяглася від узбережжя Червоного моря до Мозамбіку. Географічно вона складається з узбережжя Червоного моря, пустелі Данакіль, Ефіопського нагір'я, плато півострова Сомалі, Східно-Африканського плоскогір'я, вулканічного плато Кенії і плато Мозамбіку. Для Північного Сходу Африки через близькість Аравійського півострова і орографічного бар'єру Ефіопського нагір'я характерні спека і вкрай низьке зволоження.

Червоне море (лат. Sinus Arabicus, Mare Rubrum; араб. al-Bahr al-Ahmar) – це довга вузька смуга води, яка відокремлює Аравійський півострів від північно-східного рогу Африки (англ. Horn of Africa). Червоне море розташоване між Середземним морем та Індійським океаном. На західній стороні Червоного моря простягаються річка Ніл і її притоки, які складають основні водойми Судану. Географічне положення Червоного моря відіграє життєво важливу роль в історії країн, які виходять на берегові лінії Червоного моря в Африці. З відкриттям Суецького каналу Червоне море є найтеплішим і найсолонішим з усіх морів. Температура поверхневої води в липні-вересні досягає 30°–33° вище за Цельсієм (біля берегів вона піднімається до 36°) і опускається до 23°–27° у грудні-лютому. Береги Червоного моря рідко заселені, на них розташовано 12 портів.

В епоху еллінізму відкриття системи мусонів відновило пряму торгівлю з Індією через Червоне море; ця торгівля тривала протягом усього римського періоду. У візантійський період Червоне море було єдиним відкритим для Візантійської імперії торговим шляхом на Схід, що пояснює завзяття, з яким візантійці і їхні союзники-ефіопи боролися за контроль над морем з іудейським царством Хім'яра (південний Ємен). Базуючись на Ефіопському високогір'ї, давньоєфіопське християнське (монофізитське) царство Аксум у різний час контролювало територію, яка простягалася від Судану до берегів Червоного моря.

Аксумський цар Лалібела (1181–1221 pp.) заснував нову столицю, яку назвав Новим Єрусалимом. У вирубаних в скелях монастирях культивувалося монофізитство. Монастирі було досягненням інженерної думки, допомогу в будівництві здійснювали тамплієри. Протягом багатьох років Аксум контролював і Хім'яр, перш ніж втратити контроль над регіоном близько 270 р. Понад 200 років монофізитські царі Аксуму при підтримці візантійських православних імператорів боролися з іудейським царством і зороастрійськими шахиншахами Сасанідами за Червоне море.

Близько 520 р. аксумським царям вдалося повернути Червоне море. Бурхливі події VI ст. навколо Червоного моря стали тігелем ісламу. Війни за Червоне море кардинально змінили геополітику на Аравійському півострові, спричинивши підйом оаз Неджа та Хіджаза, де пророк Мухаммед оголосив своє віровчення через сто років. Починаючи з VII ст., араби контролювали Червоне море. Боротьба між двома монотеїстичними релігіями

(ісламом і християнством) була надзвичайно бурхливою в цьому регіоні. Ефіопія (за допомогою хрестоносців) чинила опір ісламу з XII до XV століття. Наприкінці XV – на початку XVI ст. ефіопські негуси отримали допомогу від нової християнської сили, яку представляли португальці.

Регіон Червоного моря історично сформував міст між Нубією (Кушем), з одного боку та культурами Месопотамії, Єгипту та Аравійського півострова з іншого боку. Червоне море було важливим торговим шляхом, доставляючи товари Індії та Далекого Сходу на ринки Єгипту та Європи. Відкриття Васко да Гамою морського шляху до Індії та турецька гегемонія поклали кінець міжнародній торгівлі на Червоному морі. Вона була відроджена з відкриттям Суецького каналу у 1869 р. Нині Червоне море є одним із найважливіших морських маршрутів у світі.

Від Африканського Рогу до Мадагаскару навколо мусульманських торгових поселень розвивалася самобутня мусульманська африканська культура суахілі. Вона знайшла своє вираження в однойменній мові, яка зберегла структуру мови банту з багатьма арабськими запозиченнями і поширилася по всій Східній Африці від узбережжя до великих озер, а звідти до річки Конго. Вплив ісламу прямо чи опосередковано відчувається в усьому регіоні Східної Африки.

Базова культурна єдність африканського континенту була закладена торгівлею, яка відбувалася між регіонами в період XII – XVI ст. Окрім золота, Африка експортувала оброблену та необроблену слонову кістку через Індійський океан до Аравії та Індії. Судан експортував рабів для армій Магрибу та Єгипту. Слід зазначити, що кількість рабів, вивезених до арабських країн із Судану та східного узбережжя Африки, коригувалася з трансатлантичною работоргівлею після відкриття Нового Світу, коли постачали робочу силу для американських плантацій.

«Ефіопія Заходу» (сучасна Західна Африка). «Західна Африка – термін, який використовується для позначення географічного регіону в межах Африканського континенту і включає країни Бенін, Буркіна-Фасо, Камерун, Кабо-Верде, Чад, Кот-д’Івуар, Екваторіальну Гвінею, Гамбію, Гану, Гвінею, Гвінея-Бісау, Ліберію, Малі, Мавританію, Нігер, Нігерію, Сенегал, Сьєрра-Леоне і Того» [4, с. 1]. Захід Африки – це насамперед ліси та лісосаванни Гвінейського узбережжя та дельта ріки Нігер. Термін Гвінея належить до західного узбережжя Африки від гирла Гамбії до дельти Нігера. Це узбережжя було тривалий час перифе-

рією, центром був Нігер Бенд – земля горіхів кола, золота, рабів і солі.

У XV ст. постачання рабів до Америки стало тут домінуючою діяльністю. Загалом Гвінейське узбережжя було мілким і заболоченим. Море не відіграло головної ролі в житті прибережних народів. У політичній і релігійній структурі переважали езотеричні товариства масок, які відповідали за ініціацію. Маски дозволяли тісніше контактувати із природним світом і захищатися від зовнішніх загроз. Нігер Бенд – джерело води і центр торгівлі Західної Африки.

Ісламізація регіону, який зараз охоплює Сенегал, Гамбію, Гвінею, Буркіна-Фасо, Нігер, Малі та Нігерію, була складним процесом. Магрибські торговці були основними рушійними силами впровадження ісламу у Західній Африці. Дуже швидко мусульманські купці-книжники стали радниками місцевих царів. У Західній Африці виникли три великі середньовічні імперії Гани, Малі і Сонгаї.

Сундіата (1217–1255 рр.) – засновник імперії Малі, був представником мисливського клану. Фільм Діснея «Король Лев» створений за мотивами легенди про цю людину. Сундіата не стільки був полководцем, скільки чаклуном, його називали король-чаклун. Взагалі значну роль у створенні імперії Малі поряд із хантерами відіграли гріоти – західноафриканські мандрівні історики-казкарі, поети та маги. Гріоти були радниками західноафриканських вождів. У традиційній західноафриканській культурі жоден гріот не міг існувати без вождя, а жоден вождь – без гріота. Гріот був дуже важливою людиною при дворі. Професія була спадковою. Гріот був у першу чергу речником царя. Всю інформацію із провінцій повідомляли гріоту, він розсилав гінців з указами у провінції. Він був вихователем принців; саме він проводив церемонії та організував свята. У кожному селі був свій гріот, який розповідав казки про битви, полювання, дива та багато іншого. Вони вважалися магами слова, бо слово має магію в тому, щоб відтворити історію та стосунки.

Значну допомогу Сундіаті надали марабути. Саме завдяки Сундіаті іслам поширився в Західній Африці. Його потомок Манса Муса (1307–32 рр.) зробив іслам державною релігією у 1324 р. За часів Манса Муси, найвідомішого із царів Малі, багато в чому через паломництво до Мекки в 1325 р. і візит до Каїру, де він витратив стільки золота, що ринок дорогоцінного металу тривалий час перебував у депресії, в Західній Африці відбувся триумф ісламу. Золото і сіль були основою економіки Малі. Тут було багато золотих

копалень, що зробило її найбільшим виробником дорогоцінних металів у Середньовіччі.

На руїнах імперії Малі виникла держава Сонгай (1430–1591 рр.). Хоча іслам був державною релігією, більшість населення в сільській місцевості тривалий час практикувала традиційні вірування. У XVII ст. в регіоні Нігер-Бенду було кілька центрів торгівлі та ісламської культури, серед яких найвідоміший Тімбукту. Основними торговими партнерами Сонгай були марокканські Мереніди та єгипетські мамлюки. Імперія Сонгай пала, коли Марокко завоювало державу в 1591 р. Транссахарська торгівля була важливим шлюзом для поширення ісламу в Африці. Середньовічні імперії та реформаційний рух XIX ст. стали другим і третім етапами поширення ісламу в Західній Африці. Західна Африка, одним своїм краєм розташована в західноафриканському Сахелі, а іншим – у північноафриканській Сахарі. Ця географічна територія має тривалу історію етнічного суперництва. Це етнічне суперництво відбувалося між арабськими й туарезькими племенами на півночі та чорними африканськими етнічними групами на півдні Сахелі.

Розвиток атлантичної торгівлі після приходу португальців відкрив широкі можливості для західноафриканського узбережжя, яке вважалося периферією. Сенегамбія та Атлантичний океан почали відігравати значну роль у геополітиці та комерції Західної Африки після географічних відкриттів Португалії. За межами долини Нігеру, де були великі ринкові міста, західноафриканські народи жили в сільській місцевості. Іслам тут не прижився. Селяни залишалися прив'язаними до власних місцевих культів, незважаючи на поверхневе навернення до ісламу.

У XV ст. Центральна Африка відкрила прямий зв'язок як із середземноморським світом ісламу, так і з атлантичним світом християнства» [1, с. 11]. Басейн озера Чад історично був осередком Центральної Африки. Басейн озера Чад займав близько 8% площі Африки. Клімат на більшій його частині сухий і спекотний, субекваторіальний і тропічний. Сучасне озеро Чад утворилося при деградації великого стародавнього водоймища, розміри якого перевищували 400 тис. кв. км.

Землі Центральної Африки багаті міддю, золотом та залізом. Різні етнічні групи та місцеві культури походять із одного джерела культур банту. Всі етнічні групи, які «народилися» в горнилі чотирьох століть работоргівлі та колоніалізму, є частиною культурного світу банту. «Однією важливою характеристикою, яка увійшла в неолітичний світ

Центральної Африки в останньому тисячолітті до нашої ери, було поширення нових мов. На них говорили у відносно процвітаючих і густонаселених районах саван і плато прикордонних земель Камеруну та Нігерії, вони відомі як мови банту, що означає просто мови племені банту [1, с. 6].

У банту панівним був зооморфний тотемізм. Провідними тотемами були леопард, лев, слон, видра, бегемот і собака. Банту витіснили більш ранні популяції негроїдних груп у непривітні ліси і савани, щоправда вони не мали політичної організації. Наприклад, коли у регіон прибула згуртована група скотарів-хамідів тутсі з півночі Африки, яка мала поняття влади і кастового суспільства, вони швидко створили державу. Через систему васалітету, в якій банту (хуту) отримували блага (худобу) в обмін на послуги і вірність, хуту були асимільовані до цієї держави.

Іншим прикладом є Хаусаленд у сучасній Північній Нігерії. Хаусаленд складався з системи міст-держав (Гобір, Каціна, Кано, Замфара, Кеббі і Заау). Поряд із Хаусалендом розташовувалося царство Канем біля озера Чад. Царство Канем процвітало як комерційний центр із IX до XIV ст. Держава стала мусульманською протягом IX ст. Сучасна Нігерія включає більшу частину Хаусаленду та Канем. До XIV ст. уся правляча еліта Хаусаленда була мусульманською. Як і правителі західноафриканських мусульманських держав, правителі Хаусаленда змішали місцеві релігійні практики та іслам.

Міські держави Хаусаленда тривалий час зберігали політичний формат міста-держави, кожним із них правив незалежний цар. Ці царі, названі царями Хабе Фулбе або старими царями Хаусаленда, правили над 14 містами, деякі з яких були номінально мусульманськими. Хауса, які говорять однією й тією ж мовою, дотримуються одних і тих же звичаїв і підкоряються одним і тим же політичним інститутам, складають одну із найважливіших етнічних груп Африки.

Термін хауса як етнонім для народів Хаусаленда з'явився в письмових джерелах лише в XVI – XVII ст. До цього часу ці народи були відомі під назвами їхніх конкретних міст чи царств. Хауса – мігранти з півночі Африки. Згідно легенді, засновником хауса був бербер Абу Язид, який повстав проти фатимідських каліфів. Після поразки в 948 р. рештки його армії перетнули Сахару і, завоювавши місцеве населення, утворили військовий клас імперії Борно.

Дуже цікавий опис розподілу функцій серед міст хауса. Одні міста стали центрами індіго,

оскільки їх заняттям було виробництво та фарбування текстилю, тоді як інші ринковими й військовими містами. Були й міста рабів, оскільки вони постачали рабську працю іншим містам хауса. З хауса пов'язана практика культивування горіхів кола (містять значний відсоток кофеїну), які є важливою частиною культури та релігії Африки, зокрема Нігері, Нігерії, Сьєрра-Леоне та Ліберії.

На початку XIX ст. в Хаусаленді виникла хвиля джихадів. Шейх Усман дан Фодіо заснував Сокотоський халіфат, який простягався на північ Нігерії, а також частини Нігеру та Камеруну. Іслам став особливістю культури Хауса-Фулані. Шейх Усман та лідери джихаду були пов'язані з суфійським братством Кадірія. Усман навчався у Кунта шейхів центральної Сахари. Шейх Усман дан Фодіо був першим главою Кадірії і султаном Сокото. Сокотоський халіфат здійснив щонайменше одну важливу політичну зміну в Центральній Африці, а саме з'єднав колишні незалежні міста-держави Хауса під центральним урядом. Шейх Усман застосував жорстокий військовий джихад для повалення старих царів. Сокотоський халіфат став найбільшим, найпотужнішим і найстійкішим із джихадських держав, які виникають у XVII – XIX ст.

Саутерн (Південна) Африка. Географічно Саутерн Африка складається з Південно-Африканського плоскогір'я, рівнини Калахарі, пустелі Наміб, Капських гір і Мадагаскара. На території Саутерн Африки виникли історичні області, зокрема Дамараленд, або північно-центральна частина Намібії, населена дамара. Дамараленд колись був центром німецької Південно-Західної Африки. Земля сан (бушменів) розташована в Ботсвані, дельта річки Окаванго. Це четверта за довжиною річкова система Саутерн Африки. Капське флористичне царство (фінбош у перекладі з африканас «прекрасний кущ») – одна із п'яти систем середньоземноморського типу.

Капське флористичне царство охоплює середземноморський кліматичний регіон Південної Африки від Західного мису і поширюється на схід до Східного мису. Вельд і Великий Уступ. Вельд – це південноафриканський степ, Великий Уступ – природний кам'яний мур над береговими рівнинами. Південна Африка включає Анголу, Ботсвану, Лесото, Малаві, Мозамбик, Намібію, Південну Африку, Свазіленд, Замбію та Зімбабве. Історію Південної Африки не можна писати як єдину розповідь, оскільки зміни географічних і політичних кордонів, зміни історіографічної традиції роблять це не можливим [3, с. 1].

«Першими європейцями, які потрапили в Південну Африку, були португальці, які в XV ст. пропливали навколо африканського узбережжя, сподіваючись перемогти іслам, знайшовши морський шлях до багатств Індії. Вони досягли царства Конго на північному заході Анголи в 1482–83 рр. На початку 1488 року Бартоломеу Діаш обійшов південний край континенту, а трохи більше десятиліття по тому Васко да Гама проплив уздовж східного узбережжя Африки, перш ніж потрапити до Індії. Хоча плавання спочатку були неперспективними, вони поклали початок інтеграції субконтиненту в нову світову економіку[3, с. 15].

Наприкінці XVI ст. уздовж узбережжя на південь від Луанди почали з'являтися добре організовані військові загони, відомі як імбангала. Ці загони уклали союз із португальцями і заснували царство Касанже. Протягом двох століть Касанже було головним центром работоргівлі Саутерн Африки. У XVII – XIX ст. торгівля рабами залишалася в центрі економіки Південної Африки, зокрема Анголи. Розширення плантаційного господарства у Новому Світі потребувало значної робочої сили. Португальці контролювали дельту четвертої річки Африки – Замбезі. Саме тут виникла система землеволодіння празо. Між XVII – XIX ст. празерос стали надзвичайно потужною афро-португальською етнічною групою. За допомогою армій рабів, відомих як чікунда, афро-португальські празерос займалися торгівлею рабами та слоновою кісткою, охопивши широку територію Східної та Центральної Африки.

Крім португальських анклавів в Анголі та Мозамбіку, іншою областю європейського поселення в Південній Африці у XVII – XVIII ст. було голландське поселення на мисі Доброї Надії. На відміну від Анголи та Мозамбіку, тут кліматичні умови були найсприятливішими для європейців. Дуже скоро через природний приріст на мисі Доброї Надії сформувалася значна колонія бурів (нідерландською мовою «бур» – фермер). Усі поселенці розмовляли голландською мовою та практикували кальвінізм, що призвело до культурної однорідності та почуття групової ідентичності. Переселенці почали називати себе африканерами. Південна Африка є батьківщиною апартеїду, або практики расової сегрегації, яка була скасована в 1994 році.

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, слід зазначити, що Африка – другий за величиною материк – межує з Середземним і Червоним морями, Індійським та Атлантичним океанами. Африка має основні географічні та культурно-

історичні субрегіони: Магриб, Східну Африку, Західну Африку, Центральну Африку та Південну Африку. Африка практично навпіл поділяється перехідною зоною, яка складається з Сахеля та Сахари. Через цю зону пролягає стародавній транс сахарський торговий шлях, який поєднує всі частини материка в єдине ціле. В межах Африки свого часу існувала одна з чотирьох цивілізацій Стародавнього Сходу – єгипетська цивілізація.

Розповсюдження ісламу на території Африки залучило її до міжнародної торгівлі, до світової історії. Починаючи з епохи Ренесансу, християнський військовий і комерційний вплив збільшувався, що свідчать про важливість для Європи

африканського континенту. Боротьба за контроль над Індійським океаном та османська експансія були факторами, які визначили природний і культурно-історичний ландшафт Африки в епоху Нового часу. Відкриття Нового Світу стало ще одним фактором, який мав кардинальні наслідки для Африки в цивілізаційному, демографічному і політичному вимірі.

Це дослідження є відправною точкою для наступних розвідок із метою розширення перспектив історичної географії Африки в контексті просторо-часових відносин африканського материка з регіоном Середземномор'я, акваторіями Індійського та Атлантичного океанів.

Список літератури:

1. The History of Central and Eastern Africa / edited by Amy McKenna. New-York : Rosen Education Service, 2011. 205 p.
2. The History of Northern Africa / edited by Amy McKenna. New-York : Britannica Educational Pub, 2011. 179 p.
3. The History of Southern Africa / edited by Amy McKenna. New-York : Britannica Educational Pub, 2011. 240 p.
4. The History of Western Africa / edited by Amy McKenna. New-York : Rosen Education Service, 2011. 221 p.

Kudrya I.G. THE HISTORICAL GEOGRAPHY OF AFRICA: POSTCOLONIAL STUDIES

The African continent has an important not only geographical location but also an interesting historical past. One of the main features of Africa was the presence of several waves of migrants. African peoples have been repeatedly influenced by Islamic and Christian cultures in the course of historical development. From ancient times to modern times, a large number of migrants came to the continent. They actively introduced new cultural and civilizational values and methods of nature management. The colonial period of African history had a significant impact on the development of the region, on the formation of the modern African landscape and society. In order to understand the current stage of Africa's development, it is important to pay attention to the historical geography of Africa. The facts of the historical development of Africa determine the task of an objective and comprehensive analysis of the main trends, results, significance and prospects of studies of African history and geography.

The relevance of the study is due to the fact that in the modern world environmental, migration and socio-cultural processes in Africa are of great interest. The African continent is at the center of global issues related to the global environmental and migration crisis. The growing socio-political interest in them determines the need to study the historical geography of Africa. At the same time, this work is relevant in scientific terms. There is still no specific study that summarizes the achievements of domestic and foreign historical geography of Africa.

The article deals with various problems of pre-colonial, colonial and post-colonial historical geography of Africa, which gives an opportunity to analyze the historical and geographical facts and evaluate the extent of their study, as well as identify the directions of research conducted in this field of historical knowledge, and determine the prospects for further development. The material considered is a contribution to the modern evolution of studies of the historical geography of Africa.

Key words: Africa, historical geography, post-colonial studies, continent, landscape, society.